

CEVİZ ÜRETİM ALANLARINI GELİŞTİRME PROJESİ

Süleyman KARAGÜL¹
Mehmet Ali GÜRBÜZ¹

Arzu ŞENGÜN¹
Ali YILMAZ¹
Yılmaz ERKAYA¹

Baha YANARCA¹
Nejdet DEMİR¹

ÖZET

Denizli ilinin değişik yörelerinde ceviz yetiştiriciliği kapama plantasyonlar şeklinde olmasa da uzun yıllardır bilinmektedir. Bu önemli meyve türünün yetiştiriciliğinin bir disiplin altına alınması, verim ve kalitenin dünya normlarına uygun düzeye çıkartılması amacıyla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Denizli İl Müdürlüğü olarak yoğun eğitim yayım çalışmaları yapılmıştır. Yapılan bu eğitim çalışmaları sonucunda ilimizde ceviz türünün yetiştiriciliği konusunda olağanüstü bir ilgi uyandırılmıştır.

Yetiştiricilik konusunda yapılan eğitim çalışmaları ile oluşan yetiştiricilik taleplerinde ihtiyaç duyulacak olan; sertifikalı, adına doğru, dünya ticaretinde bilinen ve aranan, yöre, toprak, iklim şartlarına uygun fidanların temini amacıyla, 2015 yılında İl Müdürlüğümüz tarafından, "Ceviz Üretim Alanlarını Geliştirme Projesi" hazırlanmıştır. Bir kısmının madden desteklenmesi amacıyla, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na sunulan proje Bakanlık tarafından uygun bulunarak desteklenmiştir.

Denizli ceviz ağacı sayısı 2014 TÜİK verilerine göre 520.651 adettir. Bu projenin 2015 uygulamasında 75.000 adet sertifikalı fidan dağıtılmıştır. Proje uygulamasında yaşanan bazı gecikmeler vasıtasıyla, projeden faydalanmak üzere önceden dikim hazırlığı yapan üreticilerin de yaklaşık 100.000 fidan dikimini proje dışında yaptığı tahmin edilmektedir. Denizli ili genelinde 2015 yılında dikim yapıldığı tahmin edilen 175.000 fidan ile ilimizin ceviz ağacı sayısının 700.000 civarına ulaştığı tahmin edilmektedir. Beş yıl olarak tasarlanan projenin 2019 yılında sonuca ulaşması ile 18 İlçede 28.577 dekar alanda yaklaşık 450.000 yeni ceviz fidanı dikimi gerçekleştirilecek, ilimiz ceviz ağacı varlığı ortalama 1.000.000 rakamına ulaşacaktır.

Uzun vadede bütün bu fidanların tam verime yatmasıyla, 7.000 ton/yıl olan ilimiz ceviz üretiminin 24.000–25.000 ton/yıl ulaşması hedeflenmekte ve beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ceviz, *Juglans regia* L., Denizli, meyvecilik

GİRİŞ

Anavatanı konusunda bazı değişik görüşler olan ceviz (*Juglans*) cinsi içerisinde, 18 değişik tür olduğu bildirilmektedir [3]. Anadolu'nun bu kadim meyvesinin *Juglans regia* L. (Adi ceviz, Anadolu cevizi, İran cevizi, İngiliz cevizi) türü ülkemizde tek yetiştiriciliği yapılan türüdür. Her şeye rağmen Anadolu'nun da anavatanları

içerisinde yer aldığı ülkemizin ceviz üretimi, uzun yıllar sınır bitkisi şeklinde kendiliğinden çıkan ağaçlardan elde edilen meyvelerin toplanması şeklinde zuhur etmiştir. Geçmiş yıllarda ceviz türünde aşı başarısının da düşük olması nedeniyle, sahip olduğumuz ağaçların büyük çoğunluğu kendi nevi şahsına münhasır genetik yapıya sahip, her hangi bir standarda uymayan yapıdaydı. Bu durum kuşkusuz üretim açısından istenmeyen

¹ Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, DENİZLİ

bir şekil olmakla birlikte, ceviz ıslahı düşünen araştırmacı ve akademisyenler için de büyük bir hazine niteliğindedir.

Türkiye anavatanı da olması hasebiyle dünyada en fazla ceviz ağacına sahip ülkelerin başında yer almaktadır. Hatta 1960'lı yıllara kadar dünya ceviz üretiminde birinci sırada iken, 70'li yıllarda ikinciliğe, 90'lı yıllarda üçüncülüğe, 2000'li yıllarda ise dördüncülüğe gerilemiş durumdadır [3].

Üretimde manzara sürekli olumsuz gelişme olarak görülürken, dışsatımda Türkiye'nin sıralaması maalesef daha kötü durumdadır. Öyle ki son yılların rakamları incelendiğinde Türkiye net bir ceviz dış alımcısı ülke konumundadır.

Bu denli olumlu potansiyele rağmen dış ticarete görülen negatif resim, GTHB Denizli İl Müdürlüğü olarak bizleri uzun zamandır rahatsız etmekte idi. Oldukça sıkıntılı ve üzücü bu manzaradan yola çıkarak bir süredir İl Müdürlüğümüz Teknik Personeli: "Ceviz Yetiştiriciliği" konusunda yoğun yetiştiricilik, budama, bitki besleme, zirai mücadele, tarımsal mekanizasyon eğitimleri düzenlemiştir.

Düzenlenen yoğun eğitim çalışmalarında, arazisi, iklimi, arazi konumu, alt yapısı uygun üreticilerde olumlu ceviz üretim fikri gelişmeye başlamıştır. İlk yıllarda piyasa koşullarında temin edilen fidanların; çeşit, aşı, adına doğruluk, fidan kalitesi gibi bazı özellikler yönünden eksik, yanlış ve genel olarak birtakım olumsuzluklar içerdiği gözlenmiştir.

Çizelge 1. 2011 yılı FAO ve TÜİK verileri [1, 2]

Ceviz üretimi	Alan (dekar)	Üretim miktarı (ton)
Dünya	9.685.960	3.423.447
Türkiye	468.379	183.240
Denizli	31.123	6.819

Çizelge 2. Dünya ceviz üretimi

Sıra	Ülke	Üretim (ton)
1.	Çin	1.655.510
2.	İran	485.000
3.	ABD	418.212
4.	Türkiye	183.240
5.	Ukrayna	112.600

Çizelge 3. Ülkemiz ceviz ithalat ve ihracat miktarları [2]

Ürün adı	İthalat (ton)	İthalat (\$)	İhracat (ton)	İhracat (\$)
Kabuklu	26.830	90.635.263	7.204	37.853.000
Kabuksuz	2.684	15.438.922	4.027	46.752.593
Toplam	29.514	106.074.185	11.231	84.605.593

Şekil 1. Sonbahar erken donlarından zarar görmüş 4 yaşında ceviz fidanı

Şekil 2. Sonbahar erken donlarından zarar görmüş 3 yaşında ceviz bahçesi

Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi Denizli'nin değişik yörelerinde de daha önceden

bir çeşit adaptasyon çalışması olmaması, bazı önemli hataların yapıldığını daha sonra ortaya çıkarmıştır. Faturası ağır olan bu olumsuzluklarda bazı yıllarda yüzlerce dekar ceviz bahçesinin daha verim çağına gelmeden %100 zarar görerek sökülme zorunda kaldığı gözlenmiştir.

Şekillerde görüldüğü gibi uygun olmayan çeşitlerin rastgele yöre ve konumlara dikilmesiyle oluşturulan bahçelerde önemli olumsuzluklar yaşamak kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle yeni bir bahçe tesis etmeden önce defaten üreticilere söylediğimiz "çok iyi tetkik etmeli" öğüdünün önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Yıllardır ilimizin değişik bölgelerinde yapılan bu yanlışlıklardan çıkardığımız tecrübeleri de üreticilerimizle paylaşmaktayız. Özellikle hazırladığımız projede de bu kayıtlar göz önüne alınmış ve yörelere göre çeşit tercihi bu çerçevede yapılmıştır.

MATERYAL VE METOT

Materyal

Projenin doğmasında özellikle sahada yapılan gözlemlerde adına doğru çıkmayan fidanların varlığı etkili olmuştur. Değişik nedenlerle üreticilerin aldığı fidanlarda adına doğruluk konusunda sıkıntılar her zaman yaşanabilmektedir. Bu tür durumların geri dönüşü üreticilere çok pahalıya mal olduğu gibi milli ekonomi açısından da yitlik yıllar anlamına gelmektedir.

Bütün bu gerekçelerden yola çıkılarak, ilimizin değişik yörelerinde bugüne kadar kurulmuş ceviz plantasyonları çeşit adlarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Bundan başka yine ilimizde de bir parseli bulunan, TÜBİTAK destekli çeşitli Üniversite ve Araştırma Enstitülerinin katılımıyla ceviz adaptasyon projesi yürütülmüştür. "Yerli ve Yabancı Ticari Ceviz Çeşitlerinin Farklı Ekolojilerdeki Performanslarının Belirlenmesi" isimli proje çalışmalarında elde edilen sonuçlar da ilgili araştırmacıların gözlemleri ile yoğrularak projemizde yer verilecek yerli ve yabancı çeşitlerin seçiminde bir kıstas olarak değerlendirilmiştir.

Yaptığımız projenin materyali; yukarıda açıklanan kıstaslar göz önünde tutularak, fidan üreticilerinden satın alınan farklı çeşitlerde sertifikalı ceviz fidanlarından oluşmuştur.

Satın alınan fidanlar yüklü miktarda talep eden ilçelerimize doğrudan kamyonlarla gönderilmiştir. Geri kalan daha fazla sayıda fidan İl Müdürlüğümüz bahçesinde dağıtımına kadar muhafaza edilmiştir.

Sertifikalı ana ve tozlayıcı olarak belirlenen çeşitlere ait fidanlar, satın alındıktan sonra il müdürlüğümüz bahçesinde bulunan fidan kum havuzlarına alınmıştır.

Şekil 3. İlkbahar geç donlarından zarar görmüş 7 yaşında ceviz bahçesi

Şekil 4. Satın alınan fidanların taşınması

Şekil 5. Havuza hendeklenmiş fidanlar

Metot

Birim alandan uzun vade de getirisi fazla olmakla birlikte, ilk yatırım masrafları nispeten diğer tarım kollarına göre yüksek olan meyvecilikte yatırım yapmak, üreticilere genellikle karar vermede olumsuzluk olarak yansımaktadır.

Devletlerin üretim sektörlerine yardım, teşvik ve katkıları genellikle ilk harekete geçirme odaklı olmaktadır.

Yeniliklere ve gelişmeye ülkemizin diğer yöre insanlarına göre görece daha fazla eğilimli Denizli üreticisini, birim alandan getirisi daha yüksek meyvecilik üretimine kanallandırmak, İl Müdürlüğümüzün temel ülkülerinden olmuştur. Özellikle iklim verileri uygun, sulama başta olmak üzere tarımsal altyapıları iyileştirilmiş yörelerimizde uygun meyve türleri ile yeni üretim desenleri oluşturmaya dönük eğitim faaliyetlerimiz sürekliktir.

Bu çerçevede ilimizde son yıllarda yıldızı en çok parlayan tür ise ceviz olarak öne çıkmaktadır. İlimizin çok kadim bu meyve türünün, hak ettiği yeri Denizli’de bulması bu projenin temel hedeflerinden biridir.

Proje ile uygun parselleri bulunan üreticilerin, yatırımla ilgili temel gereksinimleri ve işçilik giderlerini kendi öz kaynaklarından karşılaması düşünülmüştür.

Fidan bedellerinin ise 2/3 oranında proje kaynaklarından, 1/3 oranında ise üretici öz kaynaklarından karşılanması tasarlanmıştır. Projeye kaynak oluşturma sırasında tasarlanan kaynağın bazı kısıtlara uğraması sonucunda başta düşünülen oranlarda revizyona gidilme zorunluluğu doğmuştur. Açıklanan nedenlerden

ötürü, ilgili satın alma mevzuatına göre alınan fidanlar, uygun yörelerdeki üreticilere yarı bedelli olarak dağıtılmıştır.

Özellikle dikim şekli, dikim aralığı, diğer teknik gereksinimler ile ilgili eğitimler, il ve ilçe müdürlüklerimiz teknik personeli tarafından üreticilere verilmiştir. Eğitimlere yetiştiricilik, budama, bitki besleme, zirai mücadele gibi konularda devam edilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Materyal olarak temin edilen fidanların dağıtımından önce dikim ve yetiştiricilik konularında üreticilerimiz gerekli eğitimlerden geçirilmişlerdir. Bu kompozisyonda dikim yapılan parsellerde fidan tutma oranı oldukça iyi görülmektedir. Henüz istatistik yapılmamış olmakla birlikte %95 ve üzerinde tutumlar olduğu gözlenmektedir.

Denizli ili ceviz ağacı sayısı; 2014 yılı TÜİK verilerine göre 520.651 adettir. Bu projenin 2015 uygulamasında 75.000 adet sertifikalı fidan dağıtımı gerçekleştirilmiştir.

Proje hazırlığını erken dönemde bitirmiş olmamıza karşılık bütçenin karşılanmasında gecikme yaşanmıştır. Uygulamasında yaşanan bu gecikme fidan temin etme faaliyetimizde alım işlemimizin ötelenmesine neden olmuştur. Proje ön çalışmalarında öncelikle talep miktarının öğrenilebilmesi için üreticiler konu hakkında bilgilendirilerek, talepleri alınmıştır. Alınan bu talepler üreticilerin bahçe tesisi için hazırlık yapmalarına sebep olmuştur. Sonrasında yukarıda açıklanan nedenle projenin uygulanamayacağı ümitsizliğine düşen bazı üreticiler yaptıkları dikim hazırlığının boşa gitmemesi için kendi temin edebildikleri fidanlar ile bahçe tesislerini gerçekleştirmişlerdir.

Projeden ümit kesip kendi imkânları ile temin ettikleri fidan ile bahçe tesis eden üreticilerin de yaklaşık 100.000 adet ceviz ağacı diktikleri tahmin edilmektedir.

Her iki yöntemle Denizli ili genelinde 2015 yılında dikimi yapıldığı tahmin edilen 175.000 fidan ile ilimizin ceviz ağacı sayısının 700.000 civarına ulaştığı tahmin edilmektedir.

Beş yıl olarak tasarlanan projenin 2019 yılında sonuca ulaşması ile 18 ilçede 28.577 dekar alanda yaklaşık 450.000 yeni ceviz fidanı dikimi

gerçekleşecek, ilimiz ceviz ağacı varlığı ortalama 1.000.000 rakamına ulaşacaktır.

Uzun vadede bütün bu fidanların tam verime yatmasıyla, 7.000 ton/yıl olan ilimiz ceviz üretiminin 24.000–25.000 ton/yıl ulaşması hedeflenmekte ve beklenmektedir.

Bütün bu hedeflere ulaşıldığında Denizli Türkiye ceviz üretiminde, diğer iller ile karşılaştırıldığında tartışmasız bir üstünlükle birinci duruma yükselecektir. İl Müdürlüğü olarak hedefimiz ceviz üretiminde yalnızca miktar artışı ile birinci olmak değildir. Kantite artışı yanında özellikle kapama bahçelerden elde edilecek standart çeşitlerin birörnek meyveleri ile sanayide kullanılabilecek ürünü: istenen ölçü, kalite, miktar ve standartlarda hammadde olarak gıda sanayiinin hizmetine sunmak önemli hedeflerimizin başında gelmektedir.

İl Müdürlüğü olarak önemli hedeflerimizden biri de bazı diğer ürünlerde olduğu gibi, ceviz konusunda bir marka oluşturarak, Türkiye’de ve Dünya’da adımızdan söz ettirmektir.

Bu proje ile ceviz türünde belirli rakamlara ulaşmanın başka bazı sektörleri de harekete geçirmesi, böylece bölge ekonomisine dolaylı katkılar sağlaması kaçınılmaz olacaktır. Sanayi gelişimine yatkın Denizli yatırımcılarının, cevizin mekanizasyonu ile ilgili; hasat, harman, kurutma,

kırma, paketleme ve işleme konularında ihtiyaç duyulacak alet–makine üretimine meyletmesi yine bu proje sonuçlarına göre mümkün ve olası görülmektedir.

Bol miktarda elde edilecek ürünün gıda sanayiinde değişik amaçlarla kullanımının artırılması ile yine yeni gıda sanayinin bölgede gelişmesi beklenen sonuçlardan biri olarak öngörülmektedir.

Önümüzdeki 2016–2017 dikim sezonu için hazırlanan proje dilimi ilgili makam ve mercilerde incelemesi devam etmektedir. Henüz sonuçlanmayan incelemeler sonucuna göre alınacak fidanların üreticilere dağıtımına devam edilecektir.

KAYNAKLAR

1. Anonymous, 2015. Food and Agriculture Organization of The United Nations (FAO). (<http://fao.org.tr>) (Erişim Tarihi: Nisan 2015).
2. Anonim, 2016. TÜİK. Bitkisel Üretim İstatistikler. (www.tuik.gov.tr) (Erişim Tarihi: 01.10.2016).
3. Şen, S. M., 2009. Ceviz Yetiştiriciliği, Besin Değeri ve Folkloru. *ÜÇM Yayınları: 1. 207 s. Ankara.*